

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/67-9>
УДК 658:330.341.1

Божкова В. В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бізнес-економіки та адміністрування,
Сумський державний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1557-3819>

Кудріна О. Ю.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бізнес-економіки та адміністрування,
Сумський державний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7364-1998>

Штика Ю. М.

кандидат педагогічних наук,
Сумський державний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6187-2860>

Bozhkova Viktoriya

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Business Economics and Administration,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Kudrina Olha

Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department of Business Economics and Administration,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Shtyka Yurii

Candidate of Pedagogical Sciences,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛІВ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Метою статті є уточнення та систематизація принципів забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін. Методи дослідження: логічний аналіз, структурний аналіз, порівняльний аналіз, узагальнення, систематизація. Сформульовано перелік принципів забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін, які систематизовано за видами діяльності: організаційні, економічні, адміністративні, соціальні, маркетингові. Такий підхід дозволяє враховувати, крім традиційних загальних принципів, які можуть бути в основі будь-якої діяльності, перспективи розвитку підприємства (адміністративні принципи), а також зміни у зовнішньому середовищі – особливості тенденцій світового і національного розвитку, конкуренції на ринках (маркетингові принципи).

***Ключові слова:** принципи, потенціал, інноваційний розвиток, інвестиційний розвиток, вітчизняні підприємства, трансформаційні зміни, систематизація.*

SYSTEMATIZATION OF THE PRINCIPLES OF ENSURING INNOVATIVE AND INVESTMENT POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC ENTERPRISES

In the conditions of transformational changes, when there is a determination of the directions of activity, a re-thinking of existing experience and the formation of new theoretical paradigms, it is important for domestic enterprises not to focus only on solving current problems, but also to take into account strategically important vectors of development, the first priority of which is innovation and investment activity. The purpose of the article is to clarify and systematize the principles of ensuring innovative and investment potentials for the development of domestic enterprises in the conditions of transformational changes. Research methods: logical analysis, structural analysis, comparative analysis, generalization, systematization. The article presents the results of the conducted analysis of the works of domestic scientists devoted to researching the principles of innovative and investment activities of

enterprises. In order to specify the principles of ensuring the innovative and investment potential of the development of domestic enterprises in the new economic conditions, the problems that inhibit/will inhibit this activity are identified. A list of principles for ensuring innovative and investment potentials for the development of domestic enterprises in the conditions of transformational changes has been formulated, which are systematized by types of activity: organizational, economic, administrative, social, marketing. This approach allows you to expand the list of principles and take into account, in addition to the traditional principles that determine any activity, the prospects for the development of the enterprise (management principles), as well as changes in the external environment – the peculiarities of global and national development trends, competition in the markets (principles of marketing). In the future, the results of this study can be used as a basis for developing a mechanism for innovation and investment development of domestic enterprises.

Keywords: *principles, potential, innovative development, investment development, domestic enterprises, transformational changes, systematization.*

Постановка проблеми. Заслужений економіст України Д. В. Крилов влучно відзначив, що «питання інноваційної діяльності є одним з центральних в сучасній економічній науці, оскільки воно визначає вектор подальшого розвитку національної економіки та суспільства в цілому» [1]. Але інновації неможливо розглядати без інвестиційного забезпечення, яке є важливим, особливо у періоди трансформаційних змін, коли відбуваються пошуки нових напрямків діяльності. Литюга Ю. В. відзначає, що «ефективне використання та розширення виробничого потенціалу можливе лише під впливом взаємодії інвестиційного та інноваційного потенціалу» [2].

В умовах трансформаційних змін проблеми стрімкого (у тому числі інноваційного та інвестиційного) розвитку вітчизняних підприємств будуть надзвичайно актуальними, що, в свою чергу, потребує їх наукового дослідження і обґрунтування.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни соціально-економічного середовища (які відбуваються з різних причин) є необхідною передумовою еволюційного розвитку економічних систем. В таких умовах, коли відбувається визначення напрямків діяльності, переосмислення наявного досвіду і формування нових теоретичних парадигм, важливо не зосереджуватись лише на вирішенні поточних проблем, а й враховувати стратегічно важливі вектори розвитку, першочерговим з яких є інноваційна та інвестиційна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі широко представлена тема визначення принципів інноваційного розвитку (Березовська Л. О. [3], Бубенко П. Т. і Владимірова М. С. [4], Ватченко О. Б., Ватченко Б. С. і Черевко О. Л. [5], Ілляшенко Н. С. [6], Мельник А. В. [7], Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф. і Сковчиляс С. М. [8], Ткаченко П. В. [9], Українець А. І. [10] та інші). Окремо слід відзначити дослідження науковців, у яких вони опосередковано торкаються проблематики інноватики й відзначають її

принципи (Старицька О. П. [11], Потьомкіна О. В. і Дорош В. Ю. [12] та інші). Науковці ([11; 12] та інші) відзначають потребу подальшого уточнення принципів інноваційного розвитку підприємств і дослідження принципів, на яких повинні формуватися нові підходи до активізації інноваційної діяльності підприємств, набувають особливої актуальності.

Принципи інвестиційної діяльності підприємств також достатньо широко досліджені (Литюга Ю. В. [2], Єфименко Н. А. [13], Ястремська О. М. [14] та інші). Окремі питання цієї проблематики висвітлювали: Краснокутська Н. С. [15], Гриньва В. М. [16], Коюда В. О. [16], Лепейко Т. І. [16], Приходько В. П. [17] та інші.

Постановка завдання. Метою даної статті є уточнення та систематизація принципів забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін. Для досягнення мети сформульовано комплекс таких завдань:

– проаналізувати наукові праці вітчизняних вчених, присвячені дослідженню принципів інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку підприємств;

– систематизувати принципи забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін.

Методи дослідження: логічний аналіз, структурний аналіз, порівняльний аналіз, узагальнення, систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування напрямків інноваційного та інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств здійснюється на основі визначених принципів, які відбивають загальний системний підхід до управління суб'єктом підприємництва. Під принципами ми розуміємо такі загальні положення, які встановлюють правила і вимоги до діяльності.

Для конкретизації принципів забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств в нових умовах господарювання необхідно спочатку

визначити проблеми, які гальмують/будуть гальмувати цю діяльність. До таких проблем Крилов Д. В. відніс [1]:

- неефективний механізм впровадження інновацій та їх подальшої комерціалізації;
- недостатній рівень державної підтримки інноваційної діяльності (фінансування проєктів з державного бюджету, за рахунок приватних інвесторів);
- мінімальне використання можливостей науково-технологічного співробітництва, розвитку підприємництва та промислової політики, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС;
- зменшення фінансування освіти, науки та інновацій;
- поширення корупції та політичної нестабільності;
- низький рівень кооперації між науковцями й підприємцями.

Це загальновідомі проблеми, які відзначають майже всі науковці. Сучасний період трансформаційних змін, які відбуваються у світовій та національній економіках, а також, майбутній для України постконфліктний період мають нові, специфічні характеристики і, відповідно, проблеми.

Поділяємо позицію Старицької О. П. [11], яка розширила й систематизувала проблеми інноваційної діяльності підприємств України в період реформування економіки і до їх числа віднесла:

- економічні (системна криза в державі, інфляція, система оподаткування; розрив економічних зв'язків; відсутність державного фінансування; відсутність ефективної системи заохочення науковців і винахідників; недостатній обсяг маркетингових досліджень);
- політичні (нестабільність);
- юридичні (недосконалість законодавчої бази, відсутність дієвих правових і нормативних актів);
- науково-технічні (недосконалість науково-технічної політики держави, недостатність досвіду з ліцензування, несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат; застаріла техніка);
- соціальні (низький рівень життя, зниження чисельності населення, відтік кадрів, старіння нації, зниження рівня кваліфікації; низький рівень інноваційної культури тощо).

Ця проблематика, на нашу думку, стосується і інвестиційної діяльності. Відтак, принципи забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств мають забезпечувати ліквідацію/мінімізацію цих проблем.

Березовська Л. О. до принципів формування інноваційної політики підприємства відносить [3]:

- стратегічна спрямованість;
- орієнтація на потреби ринку;
- цілеспрямованість;
- комплексність;
- наявність теоретичної бази;
- плановірність;
- інформаційна забезпеченість;
- забезпечення збільшення попиту;
- розвиток інноваційного потенціалу;
- врахування та мінімізація ризиків.

Відзначимо, що наведений перелік принципів включає як загальні принципи (притаманні будь-якій діяльності: цілеспрямованість, комплексність тощо), так і специфічні (притаманні суто інноваційній діяльності: розвиток інноваційного потенціалу).

Науковці Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф. і Скочиляс С. М. виокремили такі принципи ефективної діяльності інноваційних підприємств [8, с. 33]:

- адаптивності;
- динамічності;
- самоорганізації;
- саморегуляції;
- саморозвитку.

Цей перелік принципів можна цілком віднести до групи загальних принципів. Принцип адаптивності відзначає і науковець Українець А. І. та вказує, що механізм інноваційного розвитку підприємства діє на основі такої системи принципів [10]:

- системність;
- цілісність;
- адаптованість;
- адаптивність;
- рівновага.

Науковці Ватченко О. Б., Ватченко Б. С. і Черевко О. Л. розширили цей перелік і відзначили, що система управління інноваційним потенціалом підприємства має відповідати принципам [5]:

- цілеспрямованості;
- ефективності;
- комплексності;
- наукової обґрунтованості;
- гнучкості;
- адаптивності;
- систематичності;
- своєчасності;
- безперервності.

Науковці Мельник А. В. і Гук О. відзначили, що ефективність формування механізму інноваційного розвитку промислового підприємства повинна зумовлюватись такими принципами [7]:

- безперервності;
- збалансованості;
- складності;
- прискорення.

Ілляшенко Н. С. [6, с. 84–88], Бубенко П. Т. і Владимірова М. С. [4, с. 82–85] та Ткаченко П. В. [9] виділили однакові принципи управління інноваційною діяльністю підприємств:

- орієнтації на споживачів;
- орієнтації підприємства на інноваційний шлях розвитку;
- орієнтації на працівників;
- забезпечення максимізації прибутку підприємства при одночасній максимізації добробуту працівників;
- збереження та розвитку конкурентних переваг;
- системності;
- наукового обґрунтування системи управління;
- співставлення варіантів управлінських рішень при їх виборі;
- правової регламентації управління;
- єдності теорії та практики управління.

Потьомкіна О. В. і Дорош В. Ю., які досліджували вплив інновацій на підвищення продуктивності праці персоналу, відзначили такі принципи [12]:

- принцип матеріальної мотивації праці;
- нові принципи організації виробничого процесу, розташування робочих місць, реорганізація систем збуту та логістики на підприємстві.

Отже, науковці не розділяють принципи інноваційної діяльності на загальні й специфічні та не поділяють їх на групи взагалі.

Розглянемо принципи забезпечення інвестиційної діяльності. На думку Литюги Ю. В. ефективний розвиток інвестиційного потенціалу підприємства передбачає врахування таких принципів [2]:

- розгляд підприємства, як відкритої системи;
- врахування базових стратегій операційної діяльності підприємства;
- підприємницький стиль стратегічного управління;
- відображення інвестиційних переваг підприємства перед конкурентами;
- використання результатів технологічного процесу в інвестиційній діяльності;
- орієнтація на врахування рівня інвестиційного ризику під час прийняття стратегічних рішень;
- відображення альтернативності стратегічного інвестиційного вибору.

Приходько В. П. до принципів ведення інвестиційної діяльності відніс такі [17]:

- ефективності інвестицій;
- граничної ефективності інвестування;
- комплексної оцінки ефективності капітальних інвестицій;

– початкової свободи у виборі об'єктів інвестування;

- адаптаційних витрат;
- мультиплікатора;
- концентрації;
- поглибленої спеціалізації;
- пропорційності;
- системності;
- оптимальності;
- безперервності і динамічності;
- варіантності;
- збалансованості ризиків;
- мережевий принцип інвестування.

Отже, при урахуванні принципів інвестиційної діяльності науковці також їх не поділяють за групами. Якщо порівняти принципи інноваційної та інвестиційної діяльності, які виокремлюють науковці, то слід відзначити, що окремі з них (загальні) – є спільними, а окремі (специфічні) – відмінними. Таким чином, їх можна систематизувати за цими ознаками.

Старицька О. П., вивчаючи методи стимулювання інноваційної діяльності в на підприємстві, відзначила необхідність застосування організаційних, адміністративно-примусових, економічних і моральних методів стимулювання інноваційності [11]. Але, для впровадження цих методів на підприємстві має бути створене відповідне підґрунтя, тобто регламентуюча підсистема механізму управління, яка включає відповідні принципи. Отже, з метою формалізації управлінських бізнес-процесів вважаємо доречним систематизувати принципи забезпечення інноваційного та інвестиційного потенціалів розвитку вітчизняних підприємств за групами:

- організаційні;
- економічні;
- адміністративні;
- соціальні;
- маркетингові.

Таким чином, за результатами аналізу виокремлених науковцями принципів інноваційного та інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств відзначимо такі принципи, які є важливими в умовах трансформаційних перетворень:

- організаційні (цілеспрямованості, комплексності, систематичності, плановірності, наукової обґрунтованості, своєчасності, безперервності, варіантності, гнучкості, адаптивності, динамічності, саморозвитку, збалансованості);
- економічні (ефективності, матеріальної мотивації праці, ресурсного (у т.ч. інформаційного) забезпечення);
- адміністративні (орієнтації на інноваційний шлях розвитку, стратегічної спрямо-

ваності, правової регламентації управління, єдності теорії та практики управління);

– соціальні (орієнтації на працівників, морального заохочення кадрів);

– маркетингові (орієнтації на споживачів/ринки, розвитку конкурентних переваг, врахування ризиків, реорганізації логістики).

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження відзначимо, що аналіз праць вітчизняних науковців дозволив сформулювати перелік принципів, які забезпечують інноваційний та інвестиційний розвиток вітчизняних підприємств у період трансформаційних перетворень, які систематизовано

за видами діяльності (організаційні, економічні, адміністративні, соціальні, маркетингові). Такий підхід дозволяє враховувати (крім традиційних загальних принципів, які визначають будь-яку діяльність) перспективи розвитку підприємства (адміністративні принципи), а також зміни у зовнішньому середовищі – особливості тенденцій світового і національного розвитку, конкуренції на ринках (маркетингові принципи).

У подальшому результати даного дослідження можуть бути покладені в основу розроблення механізму інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Крилов Д. В. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10285>
2. Литюга Ю. В. Розвиток інвестиційного потенціалу підприємства. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/31343/72-354-358.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Березовська Л. О. Інноваційне підприємництво. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=4587§ion=1>
4. Бубенко П. Т., Владимірова М. С. Інноваційний розвиток підприємства. Конспект лекцій. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 138 с.
5. Ватченко О. Б., Ватченко Б. С., Черевко О. Л. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посібник. Дніпро : Акцент ПП, 2017. 404 с. URL: <https://www.nung.edu.ua/sites/default/files/2021-09/%D0%92%D0%B0%D1%82%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BET.pdf>
6. Ілляшенко Н. С. Організаційно-економічні засади інноваційного маркетингу промислових підприємств : монографія. Суми : «Вид-во СумДУ», 2011. 192 с.
7. Мельник А. В., Гук О. В. Механізм забезпечення інноваційного розвитку на промисловому підприємстві : Міжнар. наук.-практ. конф. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/231806>
8. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Сковчиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : навчальний посібник. Тернопіль : ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.
9. Ткаченко П. В. Принципи ведення інноваційної діяльності на підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/573>
10. Українець А. І. Принципи формування механізму інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств. URL: https://vlp.com.ua/files/30_17.pdf
11. Старицька О. П. Ефективність використання методів стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1856>
12. Потьомкіна О. В., Дорош В. Ю. Інновації та їх вплив на підвищення продуктивності праці персоналу. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10277>
13. Єфименко Н. А. Формування інвестиційного потенціалу на підприємствах машинобудівного комплексу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2007. № 9. С. 17–21.
14. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств. Харків : Інжек, 2004. 486 с.
15. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник. Київ : ЦНЛ, 2005. 352 с.
16. Інвестиційний менеджмент / В. М. Гриньва, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко та інші. Харків : ІНЖЕК, 2005. 664 с.
17. Приходько В. П. Принципи активізації інвестиційного потенціалу в регіональній політиці економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2011. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1115>

References:

1. Krylov, D. (2022) Analysis of rating assessment of innovative activity development in Ukraine. *Efektivna ekonomika*. [Online], no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10285>
2. Lytiuha Yu. V. Rozvytok investytsiinoho potentsialu pidpriemstva. [Online]. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/31343/72-354-358.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Berezovska, L. O. Innovatsiine pidpriemnytstvo. [Online]. Available at: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=4587§ion=1>

4. Bubenko, P. T. and Vladymyrova, M. S. (2016) Innovatsiinyi rozvytok pidpryiemstva. Konspekt lektsii. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova.
5. Vatchenko, O. B., Vatchenko, B. S. and Cherevko, O. L. (2017) Innovatsiinyi rozvytok pidpryiemstva: navch. posibnyk. Dnipro: Aktsent PP. Available at: <https://www.nung.edu.ua/sites/default/files/2021-09/%D0%92%D0%B0%D1%82%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BET.pdf>
6. Illiashenko, N. S. (2011) Orhanizatsiino-ekonomichni zasady innovatsiinoho marketynhu promyslovykh pidpryiemstv: monohrafiia. Sumy: "Vyd-vo SumDU".
7. Melnyk, A. V. and Huk, O. V. Mekhanizm zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku na promyslovomu pidpryiemstvi. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy. [Online]. Available at: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/231806>
8. Mykytiuk, P. P., Krysko, Zh. L., Ovsianiuk-Berdadina, O. F. and Skochylias, S. M. (2015) Innovatsiinyi rozvytok pidpryiemstva: navchalnyi posibnyk. Ternopil: PP "Prynter Inform".
9. Tkachenko, P. V. (2021) Pryntsypy vedennia innovatsiinoi diialnosti na pidpryiemstvakh. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 29, [Online]. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/573>
10. Ukrainets, A. I. Pryntsypy formuvannia mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku vitchyznianskykh mashynobudivnykh pidpryiemstv. [Online]. Available at: https://vlp.com.ua/files/30_17.pdf
11. Starytska, O. P. (2013) Efektyvnist vykorystannia metodiv stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti na pidpryiemstvi. *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1856>
12. Potomkina, O. and Dorosh, V. (2022) Innovations and their impact on increasing personnel labor productivity. *Efektivna ekonomika*. [Online], no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10277>
13. Yefymenko, N. A. (2007) Formuvannia investytsiinoho potentsialu na pidpryiemstvakh mashynobudivnoho kompleksu. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 9, pp. 17–21.
14. Yastrem'ska, O. M. (2004) Investytsiina diialnist promyslovykh pidpryiemstv. Kharkiv: InzhEK.
15. Krasnokut'ska, N. S. (2005) Potentsial pidpryiemstva: formuvannia ta otsinka: navch. posibnyk. Kyiv: TsNL.
16. Hrynva, V. M., Koiuda, V. O. and Lepeiko, T. I. (2005) Investytsiinyi menedzhment. Kharkiv: INZhEK.
17. Prykhodko, V. P. (2011) Pryntsypy aktyvizatsii investytsiinoho potentsialu v rehionalnii politytsi ekonomichnoho zrostantia. *Efektivna ekonomika*. [Online], no. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1115>